

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomaila alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Arviomuistiossa ei tarkastella sitä, millaisesta ja miten laajasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä pakkoavioliitoissa on kysymys. Muistioon liittyvässä taustaselvityksessä (s. 28) todetaan, että oikeusministeriön tiedossa ei ole nykysääntelyä koskevia ”merkittäviä käytännön epäkohtia”. Vähäisempiäkään epäkohtia ei tuoda esiin. Hanke näyttää siten käynnistyneen muista kuin käytännön tarpeista.

Arviomuistiosta välittyvä näkemys, jonka mukaan avioliiton mitättömyys ei olisi oikeasuhtainen seuraamus pakonkäyttöön reagoitaessa, on mielestäni perusteltu. Ehdotus uuden avioliiton kumoamista koskevan sääntelyn ottamisesta lakiin on kuitenkin lähes yhtä ongelmallinen. Se toisi takaisin syyllisyyteen perustuvat pika-avioerot, joista lainsäädännössämme luovuttiin yli 30 vuotta sitten. Vaikka ehdotettua sääntelyä nimitetään avioliiton kumoamiseksi, kysymys on asiallisesti avioerosta, sillä sen oikeusseuraamukset vastaavat avioeron seuraamuksia.

Avioliiton purkamista koskeva nykyinen lainsäädäntömme perustuu ajatukselle, että avioliitto voidaan puolison tahdosta aina purkaa ja että toisen syyttäminen erosta ei ole tarpeen eikä sallittua, koska se vain lisää puolisoitten välisiä riitoja ja vaikeuttaa niiden asioiden sopimista, jotka on avioeron vuoksi järjestettävä. Harkinta-ajalla pyritään varmistumaan, että puolison tahto erota on

vakaa ja harkittu. Myös niissä tapauksissa, joissa avioliitto ei ole tullut aikaan moitteettomasti, olisi katsottava eteenpäin ja pidettävä tavoitteena osapuolten tulevan elämän järjestämistä sen asemesta, että arviomuistiossa ehdotetuin tavoin aletaan kaivella menneitä. Ehdotus tuottaisi tuomioistuimiin prosessin, jossa tarvittava näyttö olisi hyvin vaikeasti saatavissa, jos pakon käyttäminen kiistetään. Muistiossa ei ole perusteltu sitä, miksi näyttökysymysten tutkimiseen olisi tarkoituksenmukaista uhrata tuomioistuinten ja osapuolten voimavaroja, kun otetaan huomioon, että avioeron saa ilman näyttöäkin aina halutessaan.

On korostettava sitä, että Istanbulin sopimus ei vaadi muuta kuin että pakottamalla solmittu avioliitto voidaan aina purkaa aiheuttamatta uhrille kohtuutonta taloudellista ja hallinnollista taakkaa. Avioeroa koskeva nykyinen sääntely täyttää nämä vaatimukset. Laki antaa nykyiselläänkin voimakkaan viestin siitä, että avioliittoon pakottaminen ei ole hyväksyttävää. Ainoa arveluttava asia nykyisessä lainsäädännössä on, että hakemusmaksut avioeroasiassa, johon ei liity muita vaatimuksia, ovat nykyisin kovin korkeat. Olisi harkittava, voitaisiinko hakemusmaksujen kohtuullistamiseen löytää keino, joka ei johtaisi siihen, että koko oikeudenkäynnin fokukseksi muodostuu, oliko pakkoa käytetty vai ei.

Ehdotetun sääntelyn tarkempi sisältö on muistiossa esitetty vain luonnosmaisesti ja tunnusteleavassa sävyssä. Mutta ehdotukset eivät ole kannatettavia. Kanneoikeuden antaminen syyttäjälle merkitsee suhteettoman voimakasta puuttumista yksityis- ja perhe-elämään. Jos puoliset avioliiton syntyvästä huolimatta haluavat jatkaa avioliittoa, sen tulisi olla täysin heidän oma asiansa. Julkista intressiä, joka Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8.2 artiklan nojalla voisi oikeuttaa perhe-elämään puuttumisen, ei tässä ole. Edes vanhassa vuoden 1930 sääntelyssä, jossa avioliittoon pakottaminen tunnettiin avioliiton peruutusperusteena, ei syyttäjälle ollut annettu kanneoikeutta.

Avioliiton kumoaminen eroaisi muistion mukaan avioerosta siinä, että puolison siviilisääty ei olisi avioliiton kumoamisen jälkeen ”eronnut”, vaan puoliso palautettaisiin se siviilisääty, jossa hän oli ennen avioliiton solmimista. Voidaan kysyä, onko tarpeen, että lainsäätäjällä tällä tavoin osallistuu puolisojen elämänhistorian peittelyyn. Siviilisäätyyn ”eronnut” ei nykyisin liittyne mitään oikeusvaikutuksia. Se on kuitenkin väestökirjanpidossa informatiivinen, koska monet avioliiton nojalla saadut oikeudet, kuten isyys, huoltajuus, ositusvaade, nimi, kansalaisuus jne., säilyvät erosta tai avioliiton kumoamisesta huolimatta. Tarve osoittaa, että asianomainen on ollut liitossa, josta kyseiset oikeudet kumpuavat, on yhtäläinen siitä riippumatta, miten avioliitto on päätynyt. Sen vuoksi on väestökirjanpidon selkeyden kannalta arveluttavaa, että siviilisäädyksi merkittäisiin ”naimaton”, vaikka asianomaisella on monia oikeuksia, jotka hän on saanut avioliiton perusteella.

Ehdotus siviilisäädyn palauttamisesta avioliittoa edeltäneeseen tilaan voisi johtaa siihen, että avioliiton kumoamista käytettäisiin toisin kuin on tarkoitettu. Puolisot, jotka pitävät liittoaan erehdyksenä ja haluavat häivyttää sen aikakirjoista, saisivat ehdotetun sääntelyn myötä mahdollisuuden sopia siitä, että toinen hakee avioliiton kumoamista pakottamisen perusteella ja toinen myöntää kanteen. Vaikka avioliiton kumoaminen olisi asiana indispositiivinen, tuomarin olisi käytännössä hyvin vaikea hylätä kanne, jos toinen tunnustaa pakottamisen. Houkutusta ehdotetun sääntelyn tällaiseen käyttöön lisäisi ehdotus, jonka mukaan avioliiton kumoamista koskevassa

asiassa ei perittäisi tuomioistuinmaksulaissa tarkoitettuja maksuja. Ilmaisen pikaeron tuominen perhelainsäädäntöömme olisi arveluttava käänne kohti menneisyyttä perheoikeuspolitiikassa, joka nykyisin lähtee siitä, että lainsäädäntö auttaa eroamassa olevia perheitä katsomaan eteenpäin kohden tulevan elämän järjestämistä eikä rohkaise heitä syyttelyyn menneiden asioiden perusteella.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Kyllä

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Mitään ongelmia ei ole esiintynyt, joihin lainsäätäjän olisi tarpeen puuttua.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Kuten muistion johtopäätöksissä todetaan, on tärkeää huolehtia siitä, ettei hyvien tavoitteiden nimissä tehtävillä lainsäädäntömuutoksilla tosiasiasa heikennetä alaikäisenä avioliiton solmineiden asemaa. Ehdotettua muutosta on tarkasteltava tämän tavoitteen valossa.

Muistiossa ehdotetaan, että alaikäisenä ulkomailla solmittua avioliittoa ei tunnustettaisi, jos ainakin toisella vihityistä oli vihkimishetkellä asuinpaikka Suomessa. Ehdotus on maltillinen ja parempi kuin Ruotsin paljon kritiikkiä saanut nykyinen sääntely, jonka mukaan alaikäisenä solmittua avioliittoa ei erityistapauksia lukuun ottamatta tunnusteta, vaikka osapuolilla ei ollut mitään liittymää Ruotsiin ja siten syytä ottaa Ruotsin lainsäädäntöä huomioon.

Ehdotettu sääntely saattaa jossakin määrin vähentää alaikäisavioliittojen syntymistä, sillä uhka avioliiton jäämisestä ontuvaksi voi toimia pelotteena, joka hillitsee maahanmuuttajaperheitä lähettämästä tyttäriään alkuperämaahan avioitumaan siellä kyseisen maan kulttuurin mukaisesti. Ehdotuksen huono puoli on, että samalla uhrataan ne nuoret tytöt, jotka kaikesta huolimatta näin menettelevät. He joutuvat kohtaamaan avioliiton ontuvuudesta johtuvat vaikeudet, juuri ne ongelmat ja hankaluudet, joiden vuoksi muistiossa on päädytty siihen, ettei ulkomaisia alaikäisavioliittoja voida yleisesti katsoa pätemättömiksi.

Nämä ongelmat eivät ole vähäisiä. Avioitumisen jälkeen paluuta Suomeen ei enää ole ainakaan perheenä, sillä ulkomaalainen puoliso, joka Suomen lain kannalta katsoen ei ole puoliso, ei saa

oleskelulupaa. Perheen lapset ovat vastaavasti aviottomia, vailla oikeutta elatukseen isältään, joka ei Suomen lain silmissä ole heidän isänsä. Vaimolla ei puolestaan ole avioliitosta johtuvia varallisuus oikeuksia, ja vaimon suojaksi eron varalta tehty mahr-sopimus, joka islamin uskontoa tunnustavien välillä käytännössä aina solmitaan, on mitätön. Jos aviomies tulee Suomeen, hän on Suomen lain silmissä naimaton ja vapaa hylkäämään perheensä sekä solmimaan avioliiton täällä esimerkiksi suomalaisen naisen kanssa saadakseen oleskeluluvan. Havaitaan, että vaikka ehdotus on muodollisesti neutraali ja kohtelee näennäisesti eri sukupuolia samalla tavoin, sillä on tosiasiaa voimakkaita vaikutuksia sukupuolten tasa-arvon ja lasten oikeuksien kannalta. Nämä vaikutukset ovat naisten ja lasten kannalta kielteisiä.

Muistiossa ei sanota, mitä ehdotuksella tavoitellaan. Mahdollisesti tarkoituksena on hillitä sitä, että maahanmuuttajaperheet lähettävät vastahakoisia lapsiaan takaisin alkuperämaahansa oppimaan kyseisen maan kulttuuria ja avioitumaan siellä. Jos tähän kysymykseen halutaan puuttua, on kehitettävä palveluja, joiden avulla vanhempia autetaan näkemään lastensa, toisen polven maahanmuuttajien, ristiriitainen tilanne kahden erilaisen kulttuurin välissä ja tämän valossa tekemään lastensa etua paremmin vastaavia ratkaisuja. Kansainvälisen yksityisoikeuden keinot eivät tämän tavoitteen saavuttamiseen riitä, sillä ne on kehitetty päinvastaiseen tarkoitukseen, turvaamaan kansainvälisissä tilanteissa syntyneitä oikeussuhteita eikä tuhoamaan niitä.

Käsitykseni mukaan nykyinen sääntely on muistiossa ehdotettua parempi. Nykyinen laki pyrkii suojaamaan perheitä ja ottaa huomioon avioliiton ontuvuudesta perheille aiheutuvat ongelmat. Samalla se mahdollistaa sen, että avioliiton tunnustamisesta voidaan yksittäistapauksessa kieltäytyä, jos sen tunnustaminen olisi kyseisessä tapauksessa oikeusjärjestyksemme perusarvojen vastaista. Ehdotettu päinvastainen sääntely, jossa pääsääntönä olisi avioliiton tunnustamatta jättäminen, josta erityisestä syystä voitaisiin poiketa, olisi nykyistä huonompi, sillä avioliiton pätevyys saattaisi pitkäksi ajaksi jäädä epäselväksi. Tämän perusteluiden osalta viittaan professori Michael Bogdanin kirjoitukseen "Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages" (Journal of Private International Law 2019 s. 247-256).

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Viittaan vastaukseen 3.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

-

Perustelut

Viittaan vastauksiin 1 ja 3.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

-

Markku Helin
perhe- ja perintöoikeuden professori (emeritus) Turun yliopisto